

Соња Николова

Ирена Авировиќ

Институт за семејни студии, УКИМ

ДВА БРИТАНСКИ ДОКУМЕНТА ЗА ФОРМИРАЊЕТО НА
СЕАМЕРИКАНСКИОТ СЛОВЕНСКИ КОНГРЕС (25 И 26
АПРИЛ 1942 Г.) ВО ДЕТРОИТ

На 7 декември 1941 г. јапонскиот напад на Перл Харбур успева за еден ден да ги обедини Американците, и тоа посилно од кога било во нивната дотогашна историја. На сите им станува јасно дека е дојден крајот на бескрајните дебати. Веќе на 8 декември 1941 г. американскиот конгрес објавува дека Соединетите Американски Држави се во војна со Јапонија, а три дена подоцна и Германија и Италија им објавуваат војна на САД.

Обединувањето на самите Американци по јапонскиот напад на Перл Харбур може да се смета за завршено, но пред американската администрација се поставува едно крупно прашање, односно како да се обединат многубројните Американци од словенско потекло кои претставуваат основна работна сила во индустријата на САД. На почетокот на Втората светска војна, во САД живеат околу 15 милиони Американци од словенско потекло. Сите тие во новата татковина ја пренеле како националната така и политичката разединетост на земјите од каде што дошле, што, во основа, е главната причина за постојаните несогласувања меѓу словенските иселенички групи. Но, со почетокот на војната, пред милионите Американци од словенско потекло се поставува потребата од вклучување на словенската маса во општите напори на американскиот народ за организирање на одбраната против силите на Оската.

Стејт департментот, од своја страна, при крајот на 1941 г. го прецизира својот став во еден документ во кој се истакнува дека

„американската влада дозволува, со оглед на истата воена позадина, американските граѓани, настапувајќи како американски граѓани и со полна лојалност спрема САД, да можат сепак да симпатизираат со народните барања на земјата на своето национално потекло и дека можат да се организираат во знак на симпатии и пријателска помош на таквите тежнења.“¹

Пред големиот број емигрантски групи како основно се поставува прашањето за јакнење на иселеничките сили и создавање на една централна организација. Нејзината цел требало да биде претставување на словенското иселеништво и ускладување на работата на месните или покраинските одбори и нивно активирање.

Особено значаен момент во нивното обединување и кохезирање е одржувањето на Словенскиот конгрес од 9 до 11 август 1941 г. во Москва, на кој словенските народи се обврзале заеднички да се борат до конечното уништување на наци-фашизмот и ослободување на словенските народи. За иселеничките групи во САД, Конгресот несомнено значи уште еден знак и поттик повеќе во одлуката за обединување на Американците од словенско потекло во една организација.

По примерот на Конгресот во Москва, на 19 октомври 1941 г. во Детроит, од претставници на словенските организации бил формиран Словенски комитет со задача да пристапи кон организирање на работата за свикнување општ словенски конгрес. Во раководството на Словенскиот конгрес влегле д-р Осовски, како претседател, и Георги Пирински², како секретар. Самата идеја за обединување на

¹ Цитирано според: Тодор Чепреганов, „Словенството – обединувачки елемент во текот на Втората Светска Војна“, во: *Зборник реферати од Втората македонско-северноамериканска славистичка конференција за македонистика, македонски јазик, литература и култура, Охрид, 16-19 август 1994* (Скопје: Студии за македонски јазик, литература и култура, 1996), 343.

² Георги Пирински (Георги Николов Зајков) (Банско, 15.VIII 1901 – Софија, 7.XII 1992) – член на Комунистичката партија на САД од 1924 г., еден од основачите на македонските независни прогресивни групи (1928) и на Македонскиот народен сојуз во САД и во Канада. Редактор е на в. *Балканско здружение*, потоа преименуван во *Трудова Македонија* (1931–1933), орган на Македонскиот народен сојуз. Од 1942 до 1951 г. е одговорен секретар на Словенскиот комитет во САД за помош на

Американците од словенско потекло несебично била поздравена од прогресивното македонско иселеништво.

Како резултат на активноста на словенските организации и друштва во САД, на 7 декември 1941 г. се одржува банкет во Детроит, на кој присуствуваат 1 600 претставници на американските Словени. На банкетот за првпат присуствувале и претставници од десните и од левите струи на Словените, сè со цел да се надминат постојните разлики и да се помогнат словенските браќа во татковината кои се бореле против наци-фашистичките агресори. Идејата за свикување конгрес на кој би се обединиле словенските групи била прифатена со акламација. Таквата иницијатива била поздравена и од претседателот на САД, Ф. Д. Рузвелт. Во писмото упатено до секретарот на Словенскиот комитет, Георги Пирински, Рузвелт го изразил своето задоволство од високиот патриотизам на детроитските Словени. И државниот секретар на САД, Кордел Хал, во писмото од 13 јануари 1942 г., во однос на обединувањето на Американците од словенско потекло ја истакнува „полната поткрепа на нашите воени напори од страна на американските граѓани од словенско потекло кои претставуваат важен фактор во нашите производни програми во оваа тешка ситуација“.³

На 25 и 26 април 1942 г. во Детроит, во присуство на приближно 3 000 делегати, организацијата на Американците од словенско потекло го одржува Првиот сесловенски конгрес во САД, на кој од американска страна зеле учество и претставници од Стејт департментот и од Одделот за воени информации. Сите делегати на Конгресот се изјасниле за единство во борбата против наци-фашизмот, поддржувајќи ги воените напори на САД за што поскоро завршување на војната. Во

словенските народи на Балканот што настрадале од фашизмот. Во повеќе наврати бил затворан поради својата комунистичка активност, а со Макартиевiot Закон за внатрешна сигурност во 1950 г. е осуден на 10 години затвор или екстрадиција во земјата од каде што дошол. Георги Пирински, *Какво видях и преживях в Америка* (София: Издателство на Отечествен фронт, 1970), 142.

³ Чепреганов, „Словенството – обединувачки елемент во текот на Втората Светска Војна“, 344.

раководството биле избрани Лео Крзицки за претседател, Златко Балоковиќ за потпретседател и Георги Пирински за секретар.⁴

Завршниот дел од Конгресот на кој имало 15 000 луѓе, се одржал на големиот митинг во салата на Државната селско-стопанска изложба. На присутните им се обратил претставникот на претседателот на САД и претседател на Комисијата за мобилизација, Пол Мекнит, кој, меѓу другото, истакнал: „Чувствувам дека во мани-фестираното единство во текот на ова попладне, Вие учествувате во настан проткаен со визионерство. Целиот свет ќе чуе за овој митинг за Сесловенски конгрес во САД. За нашите сојузници тоа ќе бидат добродојдени вести, новини што ќе потикнуваат кон победа. А за нашите непријатели овој конгрес ќе биде горчлив како што се вестите за нивните порази. Овој конгрес ќе ги одушеви вашите пријатели, роднини и другари кои водат и продолжуваат да водат борба за слободата на сите ваши браќа и сестри ширум окупираната Европа.“⁵

Со одржувањето на првиот Сесловенски конгрес во САД се зацврстува и се продлабочува единството на демократските сили на Американците од словенско потекло и доаѓа до координирање на нивната дејност со демократските и прогресивните сили⁶ од другите национални групи и професионални сојузни друштва.

По одржаниот Конгрес, во наредните месеци словенските организации и друштва развиваат жива активност низ цела Америка, при што ги собираат и ги групираат Американците од словенско потекло во Американскиот словенски комитет. Таквата активност будно е следена и од средствата за јавно информирање, кои на своите страници ѝ посветуваат посебно внимание на оваа активност на Американците од словенско потекло. Собери од ваков тип биле

⁴ Чепреганов, „Словенството – обединувачки елемент во текот на Втората Светска Војна“, 345.

⁵ Чепреганов, „Словенството – обединувачки елемент во текот на Втората Светска Војна“, 345.

⁶ Имајќи го предвид времето и просторот, тешко е да се определи поимот *прогресивни сили* онака како што го толкуваме денес. Во основа, се однесува на која било група или личност што ја поддржува политиката на САД за единствен фронт против наци-фашизмот.

одржани во Чикаго, Сент Пол, Милвоки, Детроит, Балтимор, Канзас Сити, Кливленд, Њујорк Сити, Лакована, Сан Франциско и на др. места. На овие митинзи присуствувале Македонци, Полјаци, Руси, Чеси, Словаци, Хрвати, Бугари, Карпаторуси, Словенци, Украинци.⁷

На 23 – 24 септември 1944 г. во Питсбург се одржува Вториот сесловенски конгрес во САД.⁸ Пред тоа Извршниот комитет испратил писмо до Ф. Д. Рузвелт во кое Американците од словенско потекло го повикуваат повторно да се кандидира за претседател на државата, како гаранција за продолжување на политиката на советско-американската соработка за успешно завршување на војната. Исто така, претседателот на САД бил поканет да биде главен говорник на Конгресот. Конгресот се одржал во Карнеги мјузик хол во присуство на 2 414 делегати и 500 гости, а го отворил неговиот претседател Лео Крзицки. При своето официјално обраќањето, тој посебно го нагласил исполнувањето на ветувањето дадено на Првиот конгрес дека Американците од словенско потекло ќе работат неуморно за исполнување на производните задачи.

На вториот ден од Конгресот, 7 000 Словени од Питсбург и од околните места се собрале во паркот Шенли да го следат излагањето на министерот за внатрешни работи на САД, Харолд Икс, кој дошол како претставник на претседателот Френклин Д. Рузвелт. Пред присутните го прочитал писмото од Рузвелт упатено до Американците од словенско потекло, во кое ги повикува да го вложат целиот свој ум и конструктивни акции за забрзување на големата задача за што побрза победа како претпоставка за мирот на земјата и благосостојба меѓу народите.

Како една од најконструктивните акции на делегатите забележана на Конгресот е едногласното решение за поддршката на

⁷ Чепреганов, „Словенството – обединувачки елемент во текот на Втората Светска Војна“, 345.

⁸ Чепреганов, „Словенството – обединувачки елемент во текот на Втората Светска Војна“, 346.

кандидатурата на Рузвелт, кој Словените го ценеле како приврзаник на зацврстувањето на американско-советската соработка.⁹

Сесловенскиот конгрес во САД продолжил со своите активности и во годините по војната. Сепак, под притисок на макартиевската хистерија на антикомунизмот, кога и најмал знак на пријателство со комунистичките земји бил доволна причина за анатома и кривично гонење, всушност, започнува крајот на дејствувањето на Сесловенскиот конгрес во САД. Во тој период поголем дел од раководството на Американскиот сесловенски конгрес било затворено или екстрадирано.

Во продолжение приложуваме два документа од Националниот архив на Велика Британија кои се однесуваат на активностите на словенската емиграција во организирањето на Конгресот и на активноста на словенските организации и друштва пред неговото организирање. Документите ги презентираме во оригинал без какви било интервенции на авторите. Во белешките се дадени потребните информации за одредени личности и настани.

1

**ПИСМО ОД АМБАСАДАТА НА ВЕЛИКА БРИТАНИЈА ВО
ВАШИНГТОН
ДО МИНИСТЕРСТВОТО НА ВЕЛИКА БРИТАНИЈА ЗА
НАДВОРЕШНИ РАБОТИ, 19 септември 1942 г.**

СО ДИПЛОМАТСКА АВИОНСКА ПОШТА БРИТАНСКА
АМБАСАДА

ВАШИНГТОН

Д.Ц.

19 септември 1942 г.

⁹ Чепреганов, „Словенството – обединувачки елемент во текот на Втората Светска Војна“, 347.

Почитуван Оддел,

Помина доволно време за да можеме да ги согледаме последиците и разојот на настаните по одржувањето на Сесловенскиот конгрес во Детроит на 25 и 26 април 1942 година. Пропагандата за покажување некакво словенско единство во Соединетите Американски Држави прво имаше позитивен одраз во печатот при крајот на летото 1941 година. Извештајот што е во прилог го следи развојот на движењето за плановите за одржување конгрес од ноември 1941 година – под сомнително покровителство во Питсбург – до моментот на одржување на Сесловенскиот конгрес во Детроит. Овој извештај е напишан од страна на руски надзорник на печатот на руски јазик кој работи во британскиот центар за информации. Тој бил присутен на Конгресот и од многуте извештаи и меморандуми што излегоа од Конгресот, овој е, веројатно, најобјективен и најјасен.

Како прво, повеќе се пропагирало против Конгресот отколку што постоело сомневање во комунизмот. Тоа беше во фазата кога Конгресот беше контролиран од човек кој повеќе се интересираше за европските работи отколку за американските: посебно Бутковиќ, тогашниот претседател, за кого беше добро познато дека во минатото бил во врска со Павелиќ и имаше причина да се верува дека под такви околности не би можело да се постигне ништо вредно за војната. Во секој случај, тоа допре до многу словенски групи, така што предложениот Конгрес пропадна однатре. Меѓутоа, идејата за таков Конгрес го сврте вниманието на Американците, а особено на Одборот за воено производство. Бидејќи околу 53% од работниците во воената индустрија се вели дека се од словенско потекло, Одборот за воено производство смета дека тие би можеле да го зголемат производството преку некое движење кое би ги обединило словенските работници. Првата работа што треба да се направи е да се најде претседател за такво движење кој има поголем углед. Г. Лео Крзицки, заменик-претседател на Синдикатот на обединетите текстилни работници и

близок пријател на г. Хилман, се согласи да ја заземе оваа позиција. Како што може да се види од извештајот на Конгресот, тој се одржа на чисто американска платформа. Единствениот случај каде што не се зборуваше на англиски јазик беше говорот на митрополитот Бенџамин, кој зборуваше руски. Не беа поставени какви било прашања на Конгресот кои се однесуваат на Словените. По сè изгледа дека тоа беше неизбежно имајќи предвид дека поставувањето такви прашања би можело веднаш да го подели Конгресот.

Во период од неколку месеци биле формирани локални комитети во сите поголеми центри низ државата и за нив постои сомневање дека се под одредено комунистичко влијание. Доналд Хал зборувал со Крзицки во однос на овие сомневања за комунизмот и тој му кажал дека е невозможно комунистите целосно да бидат исклучени од движењето. Од друга страна, сè додека Крзицки е претседател и другите што работат со него успеваат да го одржат своето влијание, нема причина да се претпостави дека комунистите кога било ќе имаат влијание врз Конгресот. Меѓутоа, Крзицки се согласи дека е многу тешко таквите елементи да се контролираат во локалните комитети.

Официјалните американски ставови се поделени. Управата за воени информации од почеток го поддржа движењето, сметајќи дека секој што работи на обединување на поголем дел од американската популација работи во вистинската насока. Стејт департментот, од друга страна, а особено Берл, целосно се сомнева во Конгресот. Ова мислење, кое е на линија со нивниот прилично неконструктивен став во однос на проблемите на странските заедници, се чини дека е некако опасно: Конгресот е веќе завршена работа и само некоја многу драстична акција, како негово присилно расформирање, би можела да биде причина за неговото исчезнување. Бидејќи нема доволно докази за преземање акција која би предизвикала широки критики, најверојатно нема да се случи такво нешто. Од друга страна, целосно негативниот став на неодобрување на работата на Конгресот изразен од страна на Стејт департментот може да доведе до тоа поволните струења да се повлечат од Конгресот, оставајќи го на влијанието на оние што никој не ги посакува.

Од разговорот што Хал го имал со Канон се чини дека Стејт департаментот е загрижен главно околу долгорочноста на Словенскиот конгрес. Тие сметаат дека без разлика на ползата или отсуството на Конгресот, јакнењето на една голема маса од населението може да прерасне во големо политичко оружје во повоениот период, особено ако таа маса е под влијание на странска сила. Оваа загриженост е разбирлива, иако Канон потврди дека постојат многу непознати фактори во овој момент за да може правилно да се процени опасноста, а меѓу нив главен фактор е состојбата на Русија по војната. Дополнително, постои желба кај некои Руси да се употребат деструктивни елементи низ светот доколку Советите предвреме се фрлат на колена, а тоа не би требало да се игнорира.

Сомневањата насочени кон комунистите се некако конфузни. Понекогаш се користи зборот „Русин“, а понекогаш „комунист“ и тие се мешаат. Без сомневање, СССР е заинтересиран за Конгресот. Беа испратени пораки за поддршка и фактот дека една од точките што беше нагласена во сите локални заедници, односно потребата за втор фронт, е индикатор во која насока СССР се надева да го искористи Конгресот. Секако дека ова не треба да се меша со чисто „комунистичките“ елементи, чии активности, како што се дознава, се обесхрабрани од Русите. Јасно е дека не е во интерес на СССР да има каква било активност која на каков било начин би се одразила на текот на производство во оваа земја. Не еднаш беше покажана желбата на СССР да се дистанцираат од комунистичката активност: на пример, во нивниот став во однос на информациите добиени за комунистичките активности во Југославија.¹⁰ Меѓутоа, програмата на активните комунисти во Америка не зависи целосно од советска Русија. Тие го земаат предвид примерот на Русија, но сакаат своја револуција. Овие елементи ги има многу повеќе отколку чисто негативното руско влијание кое се појавува во комитетите на Конгресот. Затоа се чини дека советска Русија е приморана да игра двојна игра: таа не може целосно да се дистанцира од комунизмот во странство бидејќи, меѓу другите причини, тоа е, веројатно, едно од нејзините оружја зад

¹⁰ Подвлеченото е во оригиналот, а на маргините е напишано со ракопис: „Ова е навистина неверојатна изјава“.

германските линии. Ако е тоа така, комунистите во САД, и покрај ставот на СССР кон нив, не се сметаат себеси за целосно отсечени и фактички нема никакво сомневање во тоа дека тие формираат дел од групата која врши притисок на вториот фронт. Меѓутоа, од гледна точка на активностите што ги загрозуваат воените напори, општо земено, комунистите стојат сами за себе и е парадоксално жално тоа што се чини дека има граница до која ќе одат во прифаќањето инструкции од Москва. Се чини дека никогаш не треба да се заборава фактот дека СССР мора нужно да е поврзан во одредена мера со комунизмот во други држави, дека комунистите работат за своите одредени цели без оглед на надворешната контрола. Би ви биле благодарни за вашите ставови за овие општи аспекти на проблемот, кои би ни помогнале во одредени наши работи овде.

Што се однесува до иднината на Конгресот, нема никаква причина да им се верува на сегашните докази дека истиот ќе има големо влијание на (военото, забел. И. А.) производство на кое се надеваше Одборот за воено производство – всушност, Одборот за воено производство повеќе не е посебно заинтересиран за тоа. Малку е веројатно дека словенско-американските работници ќе работат многу повеќе само поради вештачкото обединување симулирано од Словенскиот конгрес. Од друга страна, ако руското влијание е силно, може да се претпостави дека ќе има словенски притисок против штрајкови во воената индустрија, што е парадоксално спротивно на комунистичката активност. Навистина е тешко да се определи колку од милионите словенски работници се, всушност, засегнати од резолуциите на Конгресот, чии претставници беа најчесто лидери на словенските здруженија и беа најмногу загрижени за своите лични позиции и интереси. Надежта изразена од некои дека словенското единство ќе ја намали борбата меѓу словенските групи со различна национална основа не се реализира и сè уште нема никакви докази за тоа дека долгорочно Конгресот ќе постигне што било во таа насока. Многу е поверојатно дека тој ќе пукне еден ден преку обидот за потиснување на различните видови национален динамит и правејќи го тоа, може да му нанесе голема штета на неговото континуирано единство, од што се плаши Стејт департментот.

Со почит,

Канцеларијата

Централен оддел

Форин офис

Лондон, S. W. 1

PRO FO 371/33134 R 6491

2

СЕАМЕРИКАНСКИ СЛОВЕНСКИ КОНГРЕС

Детроит, 25–26 април 1942 г.

Питсбуршки период

Со цел да се најдат корените на растечкото движење за словенско единство во Америка, кое кулминира со формирањето на Конгресот, би било важно да се утврди каде и како се роди идејата за тоа. Меѓутоа, ова е многу тежок проблем. Дури и по Конгресот, главниот уредник на рускиот весник *Правда* (Филаделфија) на 1 мај напиша: „Не можев да го најдам изворот на оние што го иницирале Конгресот.“

Покрај поголемиот дел од јавноста, и водечките словенски политичари дознаа за свикувањето на Конгресот од написи во весниците кои се појавија при крајот на летото и кои беа инспирирани од Организацискиот комитет во Питсбург. Овој комитет предложи да се свика Сеамерикански словенски конгрес во Питсбург на 21 ноември. Тој објави неколку апели и новински соопштенија; некои статии се појавија во многу словенски весници, но целата работа сè уште е обвиткана со мистерија. Ништо не се знае за неговите политички тенденции, неговите финансиски извори, дури и за дневниот ред. Во тој период интервјуирав некои познати Руси, а меѓу нив и еден делегат на Конгресот од Њујорк, но не можев да добијам точна информација во однос на овие прашања.

Уште во првиот момент се појавиле сомневања дека движечката сила што стои зад Конгресот се комунистите. Беше општо прифатено дека, во согласност со нивната вообичаена тактика, комунистите се обидуваа да формираат една организација непартиска по форма, но добро контролирана во праксата, со посредство на нивни симпатизери, кои лесно се наоѓаат меѓу просечните и амбициозни лидери или меѓу неискусни луѓе што лесно можат да бидат заслепени.

Овој сомнеж е многу раширен меѓу сите словенски групи и тоа го намали интересот или дури побуди анимозитет во некои демократски и работнички кругови, кои веднаш беа загреани за идејата за обединување на Словените, како еден важен чекор во рамките на водење на војната. Сепак, нема позитивни факти кои го потврдуваат ова сомневање: тоа е базирано на заклучоци и претпоставки. Меѓутоа, бидејќи тој игра важна улога во подоцнешниот развој на настаните, ќе се обидам да ги набројам причините за оваа резервираност на голем дел од словенските организации.

1. Големата мистерија што го опкружува Организацискиот комитет изгледа чудна. Никој освен комунистите нема интерес да ја крие целата вистина за тоа. Покрај тоа, членовите на Комитетот се малку познати и се чини дека се погодни за улогата на комунистички марионети.

2. Спротивно на воздржаноста што ја покажуваат другите групи и нивниот печат, комунистите фанатично ја поддржуваат идејата за Конгрес. Тоа беше направено за да се создаде впечаток дека крајните партиски насоки се издаваат од Москва.

3. Моментот кога Комитетот во Питсбург ја почна својата работа беше важен: тоа беше веднаш по започнувањето на руско-германската војна и пред влегувањето на Америка во војната. Се чини веројатно дека советската влада се обидува да влијае на американското јавно мислење, кое во тоа време беше колебливо во однос на проблемот за помош на Русија.

4. Оваа претпоставка се чини најкоректна бидејќи во исто време сличен чекор е инициран во Москва. Претставници од сите словенски нации се собраа на конференција во Москва со цел да се обединат воените напори на сите Словени и советската влада ѝ даде голем публицитет на оваа конференција.

По сè изгледа дека ова вистината на предисторијата на Конгресот. По влегувањето на Русија во војната, сите словенски земји беа вклучени во борба на живот или смрт. За нив беше сосема природно, особено за нивните државјани во странство, да се обединат околу силната Русија и покрај сите центрифугални тенденции. Идејата за обединување изгледа дека се создаде едновремено и независно во многу различни кругови: во Москва, во локалните словенски организации овде, дури и во Комитетот за промоција на демократијата – тело кое се интересира за целиот комплекс на источноевропските проблеми.

Меѓутоа, како што се приближуваше датумот на Конгресот, отпорот кон него, кој постоеше во одредени кругови, растеше, а особено меѓу Чесите. Се појави и страв од некои фашистички групи и нивното можно влијание на Конгресот. Во такви услови, Организациониот комитет сфати дека Конгресот, ако се свика, ќе се соочи со опасноста да биде нарушен со насилни внатрешни судири.

Оваа опасност се чини толку неизбежна што во последен момент Комитетот одлучи да го одложи Конгресот на неопределено време.

Детроитски период

Во тоа време генерално се мислеше дека идејата за Конгресот е целосно напуштена. Во текот на неколку месеци никој ништо немаше чуено за тоа. Но работата продолжи. Со цел да се покрие постојниот отпор, се направи обид да се прошири основата на Комитетот со цел да се придобијат нови и влијателни луѓе. Извонредна фигура меѓу овие нови луѓе беше Лео Крзицки, потпретседател на Синдикатот на „Амалгамејтид клоутинг“¹¹, социјалист кој ги избалансира својот личен авторитет, своето влијание во Вашингтон и поддршката на работничкото движење. Уште една важна карактеристика беше новото посредничко однесување на Чесите како резултат на реорганизацијата на Комитетот на Бенес.

Сепак, кога се дозна дека Конгресот ќе се одржи во април, се појави нов бран на отпор, односно сомнеж. Полјаците, како најважната словенска нација во оваа држава, кои бројат околу 5 милиони луѓе, или една третина од целокупното словенско население тука, имаа поделено мислење околу Конгресот. Некои известувања и написи, како и сите централни тела на организациите, се противеа на тоа, но многу локални организации и разграноци на овие централни тела, како и одреден број документи го поддржуваа Конгресот. Опозицијата не беше воопшто хомогена: на пример, ги вклучуваше Полската работничка партија, како и оние што беа против Сикорски¹². Ситуацијата во опозицијата беше многу деликатна: на почетокот изгледаше дека се противи на Конгресот чии главни цели беа да креира xxxxx¹³ меѓу Словените и да ја поддржува политиката на претседателот Рузвелт. Поради тоа, ставот на опозицијата беше вообичаено претпазлив и резервиран. Нивниот главен спор беше дека нема потреба да се свика xxxxx¹⁴ Конвенција само за да се покаже лојалноста која е очигледна; дополнително, ваквиот начин на

¹¹ Името во оригинал на англиски јазик е „Amalgamated Clothing“.

¹² Името во документот е нечитливо.

¹³ Нечитлив збор.

¹⁴ Нечитлив збор.

покажување лојалност, xxxxx¹⁵ да изгледа штетно за опозицијата поради нејзината ниска позитивна вредност, xxxxx¹⁶ неурамнотежена од расцепот на американското единство xxxxx¹⁷ на една расна група. Рускиот печат, со исклучок на комунистичкиот *Руски глас*, молчеше сè до последните денови пред Конгресот. Од четирите бугарски партии во оваа држава, само една коментираше во врска со Конгресот и xxxxx¹⁸. Генерално, ставот на одредена група или весници кон Конгресот беше карактеристичен за целокупното политичко гледиште на повеќе групи. Сепак, тоа ги надминува границите на овој извештај.

Конгресот

Околу 2 500 делегати, кои претставуваа единаесет словенски нации, се собраа во Детроит. Мнозинството од нив ѝ припаѓа на првата генерација иселеници, а нивниот мајчин јазик честопати се слушал за време на приватните разговори. Меѓу делегатите беа застапени сите професии: адвокати, доктори, многубројни свештени лица од различна вероисповед, како и голем број физички работници од воената индустрија, кои му припаѓаа првенствено на КИО¹⁹. На прес-конференцијата што ја одржа Комитетот за подготовки вечерта пред Конгресот го поставив прашањето дали широко распространетите слухови за комунистите како манипулатори на целата организација биле вистинити. Ова беше остро демантирано од страна на повеќемина членови на Комитетот, кои беа очигледно вознемирени за да го разјаснат ова деликатно прашање. Поради фактот што одговорите беа давани во многу општа форма, прашав дали комунистите се застапени во Комитетот. На ова, претседателот Гунтер одговори со блед демант.

¹⁵ Нечитлив збор.

¹⁶ Нечитлив збор.

¹⁷ Нечитлив збор.

¹⁸ Нечитлив збор.

¹⁹ С.И.О. во англискиот јазик е акроним на повеќе поими. Според контекстот, веруваме дека во овој документ е кратенка за Конгресот на индустриските организации.

Ист одговор беше даден при едно интервју со Лео Крзицки, вистинскиот лидер на Конгресот. Тој кажа дека доколку сомневањата се покажат точни, американската влада нема да му ја даде својата целосна поддршка за Конгресот. Кога го прашале за противењето на дел од важните полски групи за Конгресот, тој беше склон да ја префрли вината на личните амбиции на некои лидери, особено на локалните. Тој ја изрази својата надеж дека отпорот наскоро ќе се претвори во поддршка.

Друг член на Комитетот, Зицка, чешки свештеник, во едно интервју ми кажа дека комунистите кренале многу врева околу Конгресот, а со тоа го збуниле јавното мислење. Кога го прашав за негативното однесување на Чесите за време на питсбуршкиот период, тој изјави дека причината била тоа што Чесите немале свој претставник во првиот Комитет за подготовки. Ова, очигледно, беше неточна двосмислена изјава.

Во својата поздравна реч, претседателот на Конгресот, Блер Гунтер, Полјак, правник од Питсбург, го истакна значењето на единството на Словените и ја кажа главната поента на Конгресот: „Ние сме горди што сме Американци, но, исто така, сме горди на нашето словенско потекло.“ Тој го истакна и фактот дека 50 % од работниците во тешката и во воената индустрија во САД се Словени и дека поради тоа, следствено, нивната улога во оваа демократија е исклучителна. Во еден говор со прагматичен карактер Лео Крзицки изјави дека во текот на еден милениум словенските водачи, дипломати и поети сонувале за словенско обединување. За првпат во историјата овој сон се остварува како последица на нацистичката окупација, а под заштита на американските „свезди и линии“. Како и Гунтер, тој изјави дека Конгресот е, пред сè, американски. Тој ги дефинираше главните цели на Конгресот на следниов начин: 1. зголемено производство во воената индустрија; 2. морална поддршка на Словените во Европа кои се борат против фашизмот; 3. борба против активистите од петтата колона меѓу Словените тука. Најважната карактеристика на оваа програма е дека не содржи ниту еден проблем кој директно ги засега само Словените. Во текот на својот говор, Крзицки ја спомена и руската армија. Ова предизвика еднострана и еуфорична манифестација на симпатии, која

подоцна се повторуваше секој пат кога ќе се споменеше руската армија. Во тој момент емоциите на публиката достигнаа врв, така што видов дури и солзи во очите на некои жени делегати. Сличен ентузијазам се ширеше секој пат кога ќе се споменеше југословенската герила. Исто така, една слика од нивниот лидер Михајловиќ ја красеше бината во салата.

Конгресот доби повеќе од илјада поздравни телеграми од претседателот Рузвелт, Нелсон, од лидерите на Работничката партија, Грин и Муреј, од книжевниот клуб во Москва, од многу словенски групи во САД, дури и од групата „лојални Полјаци задржани на Елис Ајленд“.

Говорите одржани од претставниците од Вашингтон – г. Оливер, г. Хитчкок и, особено, г. Мек Нат видно ги импресионираа сите на Конгресот. Оваа поддршка, како и набројувањето на највисоките владини истанции во голема мера придонесе за тоа делегатите да ја почувствуваат важноста на својата работа. Г. Мек Нат зборуваше на отворен состанок во Колосеумот во присуство на 6 до 7 000 гости. Неговото забележливо однесување и извонредна elokventност, како и неговата висока позиција во владините служби остави силен впечаток на многубројната публика. Тој ја истакна важната улога на Словените при градењето на Америка во минатото и во нејзиното бранење денес. Тој кажа дека работата на Словените се наоѓа во секој авион, тенк и граната кои потекнуваат од Америка, а ги поминуваат германските воени линии. Словенските имигранти отсекогаш биле меѓу најпатриотските Американци и Конгресот е доказ дека сегашната генерација живее според таа славна традиција.

Меѓу резолуциите што ги донесе Конгресот најважни се: резолуцијата за поддршка за вториот фронт, резолуцијата против водење политика на попуштање, резолуцијата за поддршка на производството, резолуцијата за поддршка на прогласи на словенските народи во Европа и во Америка. Телеграми беа испратени до претседателот Рузвелт и до генералот Мек Артур.

Рускиот печат и руската делегација

Во рускиот печат беше искажано неповолното чувство кон Конгресот на многу поочигледен начин отколку во другите словенски весници. Всушност, руските весници, освен *Руски глас*, воопшто го немаа споменато Конгресот. Ова однесување кон настан од примарна важност за словенскиот народ сигурно не беше случајно: тоа беше бојкот со молк. И кога неколку дена пред да се одржи Конгресот, молкот се прекина, општото мнение беше дека Конгресот може да постигне голем успех со оглед на фактот дека ниту една група не се обиде да го искористи за партиски цели. Луѓе со различни политички гледишта ќе бидат присутни на Конгресот, изјави *Новиот руски глас* (Њујорк, 28 април). Но, „ова треба да се заборави сега. На Конгресот нема да се водат други политики освен онаа на претседателот Рузвелт.“ Весникот *Правда* од Филадельфија изјави дека не било познато кој го свикал Конгресот, ниту какви резолуции ќе бидат донесени на истиот, но доколку се постигне обединување на Словените, тоа ќе биде од корист и за Русија и за Америка. „Дојде моментот – изјави месечниот весник 'Руски весник' – можеби единствен во историјата, кога под закана за уништување, а под закрила на големиот американски народ, Словените можеби ќе најдат начин да постигнат обединување.“ Црковниот весник *Световен* (Вил Бер, Пенсилванија, 23 април) го оцени Конгресот како предвремен и додаде: „(...) не знаеме кој ќе го организира Конгресот и кој ќе ги плати трошоците, можеме само да нагаѓаме.“ Според комунистичкиот *Руски глас* (Њујорк, 28 април), „нашето единство не се гради на истрошените и расипани основи на панславизмот. Тоа е обединување на еднакви, обединување на браќа, единство без призивок на шовинизам.“

По одржувањето на Конгресот, сите овие грижи исчезнаа. Сите извештаи и коментари околу истиот беа со многу позитивен тон.

Руските претставници на Конгресот броеја околу сто луѓе. Оваа делумно мала бројка беше оправдана со фактот дека Русите се една од најмалите групи меѓу словенските имигранти. Но руската делегација,

освен што беше малобројна, имаше и многу слабо влијание. Русите не беа застапени ниту во Комитетот за подготовки, ниту во претседателскиот комитет. Од друга стана, пак, Русите претставуваат 9/10 од Словените, а нивното присуство како да беше незабележливо. Справувањето со оваа делегација беше деликатен политички проблем. Можеби со цел да се избегнат проблеми, таа беше ставена настрана и ја прифатија својата судбина со разочарување.

Оваа слика, сепак, не би била коректна доколку не се споменат двата говора на рускиот митрополит Бенџамин. Неговиот говор за време на првата вечер беше страшно обраќање кон Советите. Тој кажа дека „во Америка и во Англија многу се дебатира за верските прогони во Русија, но Црквата во Русија никогаш не се пожалила за отсуство на слобода. Русија сега се справува со славна војна“, соопшти митрополитот. „Кој ги направи овие успеси возможны? Советската влада. И кој ја инспирираше Русија со прекрасен боречки дух? Другарот Сталин.“ Говорот беше честопати прекинуван од еуфоричното акламирање на целата публика. Тоа беше единствениот политички говор на Конгресот.

Другиот руски говорител, принцот Кудашев, претседател на Комитетот за медицинска помош за Русија, даде извештај за работата на Комитетот.

Последици

Една од карактеристиките на Конгресот беше совесното собирање на Словените и умешното избегнување на дискусиите поврзани со словенските проблеми во Европа. Едноставно, тие проблеми беа игнорирани. Овој пропуст на Конгресот во однос на проблемите кои би требало вообичаено да бидат во главниот фокус, ако не и единствен предмет на нивните размислувања, секако дека претставува знак на слабост. Но, мора да се разбере дека доколку овие прашања се поведеа, доколку еден Полјак почнеше да зборува за

источната граница на Полска, доколку Русините дискутираа за релациите со Чесите, или доколку еден Македонец зборуваше за југословенските аспирации или, пак, доколку се ставеше на дебата советскиот режим, Конгресот сигурно ќе ескалираше до крајот на првиот ден. Затоа би било подобро Конгресот да се опише како американско отколку како словенско заседание. Не само што сите делегати беа американски граѓани туку и сите говори, со единствен исклучок на оној на митрополитот Бенџамин, беа на англиски јазик. Американската химна се пееше на почетокот и на крајот на секоја сесија, а тоа не беше само декоративен потег, туку тоа навистина беше химната на Конгресот. Единството на Конгресот беше американско единство, врз основа на заеднички американски интереси во оваа војна, единствено што сето тоа беше застапено од одредена, во овој случај, словенска група од американската нација.

Благодарение на прелиминарната работа на Комитетот за подготовки, Конгресот се одвиваше во најдобар тек. Според мислењето на многу делегати кои ги интервјуирав, Конгресот ги надмина и најоптимистичките очекувања. Речиси сите резолуции и предлози доставени на Конгресот беа едногласно прифатени. Ентузијазмот на делегатите, чувството на блискост и единство, свесноста дека се завршила многу важна работа не спласна во текот на двата дена. Искрената поддршка од Вашингтон несомнено придонесе во голема мера за успехот и работниот дух за време на Конгресот. Што се однесува на политичките правци на Конгресот, според многубројните интервјуа што ги направив со водечките луѓе и според личните впечатоци, треба да се каже следново. Во првата фаза имаше силни напори од страна на комунистите да ја преземат контролата на претстојниот Конгрес и за време на питсбуршкиот период тие изгледаа прилично успешни во своите обиди. Но подоцна, кога нови луѓе, посебно кога Крзицки го презеде водството, движењето ги надмина нивните очекувања и можности. Тие, комунистите (забел. С. Н.), во многу наврати имаа моќ да ги контрлираат локалните лидери, но не успеаја да се соочат со ситуацијата што се разви во Детроит. Ова, секако, не ги спречи нивните напори да го наметнуваат своето влијание, ниту, пак, ќе ги спречи да го сторат истото во иднина. Во оваа насока,

улогата на Крзицки не треба да се потценува. Таа беше важна од две причини: пред сè, неговите големи лични амбиции не можеа да го наведат да одбере страна која тој искрено не ја поддржува и второ, неговите релации со круговите во Вашингтон секако придонесоа за неговото влијание на Конгресот. Од друга страна, можеби е вистина дека безрезервната поддршка на Вашингтон за Конгресот се должеше на фактот дека човек од доверба ќе биде на чело на новата и тајна организација создадена на Конгресот.

Конгресот ја исполни својата мисија: да ги постави темелите на една постојана словенска организација. Што ќе се изгради на таа основа, зависи од работата на членовите избрани од Конгресот. Доколку се покажат умешни да го одржат единството, доколку избегнат да станат алатка на одредени национални и политички групи и ако успеат да стекнат доверба кај оние што сè уште се резервирани, тогаш, можеби, ќе биде возможно да се свика уште еден Конгрес на кој ќе биде поизразен словенскиот карактер. Во тој случај, организацијата ќе може да игра сериозна улога на крајот од војната, кога прашањето за меѓусловенските односи ќе биде меѓу најважните проблеми за решавање и за постигнување мир. Во секој случај, поблиското следење на активностите на словенската организација можеби ќе се докаже како прилично важно.

Првите резултати од Конгресот веќе се забележуваат според зголемената активност на словенските групи што се тука. Од денот на одржувањето на Конгресот, низ земјата беа одржани голем број словенски средби, а на 12 јули ќе се одржи и Конгрес на американските Лемки (група која припаѓа на Русините). И веќе се шири пропаганда за одржување Конгрес на Русините кој ќе има за цел да ја разјасни судбината на нивниот народ: а тоа е главното несогласување помеѓу Чесите и Русите. Двата собира секако дека ќе имаат поизразен словенски и политички карактер отколку самиот Конгрес, а овие две карактеристики можеби ќе станат дел од идната работа на новоформираната словенска организација.

Sonja NIKOLOVA

Irena AVIROVIC

TWO BRITISH DOCUMENTS ON THE FONDATION OF THE
ALL-AMERICAN SLAV CONGRESS (APRIL 25TH AND 26TH,
1942) IN DETROIT

-S U M M A R Y-

Approximately 15 million Americans of Slavic origin lived in the United States of America at the beginning of World War II. All those people had taken along the national and political disunity of their homeland in the new country, which basically was the main reason for the persistent disagreements among Slavic immigrant groups. But in the ongoing wartime situation, those millions Americans of Slavic origin were faced with the real need to include the Slavic masses in the general effort of the American people for organizing the defense against the Axis powers. In the same time, the Americans of Slavic origin had to make efforts to overcome their disagreements transferred from the old homeland, as well as the request of ways of their possible unification, in order to actively engage in the fight against Nazi fascism.